

Lili és anyja

(Részlet)

„Hirdetést olvastam. Holnap jövök. Ne vegyen fel mást.”

Kávai Illés immár negyedszer olvasta el a tányérja mellett kitergetett táviratot. Eppen ebédeltek. Ingujjra vetkőzött, mert hiába függönyözték el sűrű vászonfüggönnyel az ablakot, csak beszívárgott a harmincöt fokos augusztusi hőség. No meg a forró húsleves is fűt. Vaskos verejtékcseppek gyöngyöztek a homlokán. Még az a vacak ing is hogy a hátához tapad. Néha határozottan imponálnak neki a nudisták, hogy van bennük elég bátorság pucérra vetkőzni.

Kávai Illésnek ezeket a gondolatait csak az értheti meg, aki ismeri Kávai Illésné, született Pollákovich Nelly nagyságos asszonyt. Kávainé ugyanis nemcsak hogy nem rokonsznevezett a nudistákkal, de még az ilyen ingujjas jelenetek is fölforralták a véré. Micsoda szörnyű gusztus, hogy valaki komoly, felnőtt ember létére így, negligésben üljön asztalhoz mint valami közönséges napszámos! Igaz, a huszonegy éves házasság megnyírbálta egy kicsit egykori Pollákovich Nelly kisasszony etikett-imádó igényeit, belefásult a hiábavaló zsörtölődésbe, s már nem is tett szemrehányást. Minek is! Hogy az a rettenes ember még ne vessen is rajta? Nem, inkább rá kell hagyni. Hiszen még az a kifogás sem használt: „Illés, ügyeljen magára legalább a gyerekek miatt!” — „A gyerekek? — nevetett a férfi. — Ugyan, legalább megszokják, hogy mindig úgy tegyenek, ahogy legkényelmesebb nekik.”

Ha pedig már így áll a dolog, Kávainé — önmaga igazolásaképpen — tüntető lépésre szánta el magát. Rég volt már ez is, úgy tíz esztendeje. A dolog úgy állt, hogy házasságuk első napjától kezdve. étkezésekkor mindig egymással szemben ültek a nagy ebédlőasztalnál. Később, ahogy jöttek és nőttek a gyerekek, — Pisti meg Lili, — ők az asztal két végén kaptak helyet: egyik az egyiknél, másik a másiknál. Megbonthatatlan volt ez a házirend. Nos, egy napon mégis az történt, hogy Kávainé az ebédnél nem a maga helyére ült le, hanem Pistiére, és a fiút parancsolta a magáéra. Ettől kezdve így módosult a rend. Így legalább nem kell szembenéznie azzal a közönséges emberrel, aki képes ingujjra vetkőzve asztalhoz ülni, sőt — isten bocsáss! — néha még böffög is ebéd közben. Ez meg a sok bezabált fokhagymától van, — gondolta undorodva Kávainé, mert ő maga szívből utálta a fokhagymát. Minek is teremtett az isten ilyen közönséges, mihaszna növényeket!

Így ültek most is az asztalnál. Kávainé hangtalanul emelgette a kanalat, s csak olyankor vetett egy-egy dühös pillantást férjére, ha az a szokottnál is hangosabban szüröcsölte a levest. Ez már igazán halmozás. És ha Kávainé tekintete történetesen valamilyen természetzi csoda folytán átlényegült volna valami szilárd anyaggá, hát Kávai Illés azon nyomban lefordult volna a székről. Csodák azonban köztudomásúlag nincsenek, így hát Kávai nyugodtan szüröcsölgetett tovább, s ki tudja hányadszor símitotta ki és olvasta el újra az előtte fekvő táviratot:

„Hirdetést olvastam. Holnap jövök. Ne vegyen fel mást.”

Szeme mosolygott. Körülnézett. mintha azt várná, hogy valaki a jelenlévők közül mondjon véleményt erről a táviratról. Tekintete felesége faarcáról gyorsan átsiklott Pistire, azután Lilire, de senki sem figyelt rá. Nem állta meg, hangos nevetéssel fejezte ki elégedettségét:

— Pompás fickó lehet ez, határozottan pompás!

Kávainé és Lili mély hallgatásba burkolódzott. Csak Pisti vetette föl a fejét.

— Kiről beszél, apukám?

Egy kis szünetet tartott, de amikor látta, hogy mást nemigen érdekel a dolog, kérdészetlenül is tovább folytatta.

— Az a legérdekesebb benne, hogy még a nevét sem firkantotta ide. Csak úgy egyszerűen: „Holnap jövök. Ne vegyen fel mást.” Érzí, kedvesem, milyen pimaszság van ebben a pár szóban? „Ne vegyen fel mást.” Szinte parancsolgat nekem a kölvök. Határozottan kedves pimaszság, afféle parasztgög. De azért tetszik a pimaszsága. Mit szól hozzá, kedvesem?

Kávainé nem bújhatott ki az egyenes kérdés elől. Kedvetlenül fölvetette tekintetét.

— Tudja, kedvesem, hogy nemigen érdekelnek az üzleti dolgok. Különösen, ha ilyen faragatlan fráterről van szó.

— Faragatlan? Az lehet. De van benne valami hogyis mondjam, valami, ami megfogja az embert. Sőt nemcsak megfogja, hanem egyenesen terrorizálja. Valami olyan nagy, dromedár kölyöknek képzelem, lehet úgy húsz-huszonöt éves, fekete szeme van, és úgy néz, hogy az ember legszívesebben elfordítja a fejét. Egyszerűen csak megparancsolja: ne vegyen fel mást! És én, bevallom, már elhatároztam, teljesítem a parancsát.

Hangosan nevetett, még a keze is remegett belé, úgyhogy egy kis leves a nadrágjára fröccsent. Zsebkendőjével törölgette, hogy eltüntesse némiképpen a foltot.

Pisti a „parancs” szóra fölvihogott:

— Apuka és a parancsteljesítés... Az a gyanúm, hogy hamarosan megbánja még ez a szerencsétlen, hogy teljesítették a parancsát.

— Kölyök, te kezdsz szemtelen lenni, — mordult rá mosolyogva, miközben még mindig a nadrágján maradt levesfolttal vesződött. Benyálazta a zsebkendőt, úgy dörzsölte.

— Már megint nem tud vigyázni a ruhájára, — zsörtölődött Kávainé. — Olyan mint egy gyerek, mint egy vásott gyerek.

Pistiből kirobbant a nevetés. Alig tudta visszatartani, hogy ki ne köpje a szájába lötytyentett levest. Szeme könnybelábadt. Zsebkendője után kapkodott.

— Veled meg mi történt? — nézett rá csodálkozva az asszony.

— Tudja, anyuka, elképzeltem apukát mint vásott gyereket, rövid nadrágban, nagy pocakkal és szivarral a szájában. Muszáj nevetnem.

— Nagyon is élénk a képzelőtehetséged, amikor nem kellene. Igazán tanulhatnál annyi rendet, hogy az asztalnál illedelmesen viselkedj. Nézd Lilit, milyen nyugodtan kanalazza a levest.

A hivatkozás nem éppen a legjobbkor jött. Lili ugyanis éppen ebben a pillanatban tette le a kanalat, és egy kicsit félretolva tányérját, az asztalra borult. Nem, Lili sohasem szokott illetlenül viselkedni. Nyilvánvalónak látszott, hogy valami nincs rendben nála. Kávainé egyszeriben megfélemedezett Pistiről, odasietett a lányhoz, két kezébe fogva, fölemelte a fejét, és aggodalmasan tekintett arcába.

— Mi történt veled, drágám? Olyan fehér vagy mint a fal.

— Bizonyosan, a hőség, — vetette oda Kávai Illés. Látszott rajta, hogy nem veszi valami komolyan ezt a rosszulletet. Meggyőződése volt, hogy Lili néha túlságosan affektál, nagy dolgot csinál egy kis fejfájásból, s olyan rémült pillantásokat vet anyjára, mintha máris a halál szorongatná karmai között, s csak anyjától várhatná a szabadulást. Ez is a túlzó anyai kényeztetés következménye, — gondolta Kávai. — Úgy vigyáz rá, hogy még a szellő rebbenése se érje, s aztán, ha jön egy kis nyári nátha, hát valósággal kétségbe ejti. Úntatta, sőt dühítette ez a lagymatag érzékenység. Hiszen Lili már tizenöt éves, sőt nem-sokára tizenhat lesz. Mégsem volna szabad így valósággal kiszakítani az életből. Meg kellene tanulnia, hogy nem csak haboskává és krémpite van a világon, hanem egyéb is. Maholnap férjhez kell adni, de ki az ördögnek kell ilyen, örökké az anyja szoknyáján ülő penészvirág. Egy kis pirospozsgás szín az arcán, egy-egy gátlás nélkül kirobbanó kacagás, egy-egy sunyi szemhunyorítás, — ez vonzza a férfiakat. De semmiesetre sem az ilyen világfájdalmas arc, s nem ez a hideg semmiberévedő tekintet. Még megfojtja az anyja ebben a rideg, mindenek fölött álló elszigeteltségben és egyedülvalóságban.

— Bizonyosan a hőség, — mondta mégegyszer, mintegy nyomatéku. — Hiszen alig győzi az ember letörölni magáról a verejtéket!

Hogy megpecsételje eszavait, mindjárt elő is cibálta hatalmas, sötétkék mintás zsebkendőjét, és nagy igyekezettel törölgette homlokát.

— Undorító, — gondolta Kávainé. — Valóságos paraszt. És hogy valaki ilyen fölényesen, sőt cinikusan beszéljen, amikor a tulajdon lányáról van szó, amikor lerí egész arcáról a sápadtság, — hát az igazán javíthatatlan érzéketlenségre vall.

Éppen kapóra, Vica lépett a szobába, kezében a szószos tállal és a leveshússal. „Régi” cseléd volt már a háznál. Van tán egy éve is, hogy beállt. Elődei nemigen bírták ki két-három hónapnál tovább, s mert nem akartak megsavanyodni Kávainé és Lili lánya közelében, hát továbbálltak. De Vica más! Vicát valósággal aranyba mintázták. No, nem, természetesen nem fölünkörödő szőke hajfürtjeire gondol, amelyeket rendszerint hajhálóval szokott megregulázni, hanem a kezére, a modorára, egész viselkedésére. Mert hát példának okáért Vica, amióta itt szolgál, még soha nem tört el semmit. Mesébe illő erény cseléd-lánynál! Azaz hogy mégis — még eleivel történt —, az a kecses kis kristálypohár... De hát ha jól megnézzük a dolgot, tulajdonképpen az sem az ő lelkén szárad. Az a szeleverdi Pisti az oka. Ugyan hogy is jutott eszébe, hogy éppen az asztal legszélére tegye azt a poharat! Csak egy kis billenés és kész. Hát így volt. Ez igazán semmit sem von le Vica érdemeiből. Meg aztán meg kell hallgatni Vicát, amikor nagyságos asszonyával beszél, —

vagy akár Lilivel is. Csupa megalázkodó készségességgel, hogy az embernek szinte az az érzése, hogy nem is áll előtte ez a lány, hanem hétrégtörnyedve összecsucsklik mint valami legyező, s csak az újabb és újabb parancsot várja. „Vica, rázza föl egy kicsit ezt a párnát a fejem alatt!”, „Vica, ugorjon csak föl a padlásra egy kis dióért!”, „Vica, menjen el a míf-derszalónba a melltartómért!” — És Vica igazít, ugrik, megy, — ahogy parancsolják, abban a minutumban. Csoda-e hát, ha gazdasszonya a cselédek mintaképeinek tartja! Mert arról aztán igazán mit sem tud, hogy esténként, kint a fészter alatt András, a kocsis milyen jókat röhög, amikor Vica — határozott színésznői tehetséggel — eljátssza neki a nagyságos asszony vagy a kisasszony egy-egy megszokott, kacagtató mozdulatát.

De maradjunk a tárgyánál! Egyszóval, éppen kapóra jött, hogy Vica hozta a szóst és a levest. Még csengetni sem kellett érte. Lili már igen-igen sápadzott az asztalnál. Még Kávai Illésnek is be kellett volna látnia — ha csak egy csipetnyi apai jóérzés is lakozik benne —, hogy ez már valami igazán komoly betegség lehet.

— Vica, tegye csak le gyorsan azokat a tálakat, aztán vesse meg az ágyat a kisasszonynak. De siessen, látja, már szinte összeroskad a drágám. Jól rázza föl a párnát! Mindjárt adhatja a lázmérőt is.

Vica szó nélkül ment. s már jött is vissza, és segített betámogatni a szédelő lánykát.

— Támaszkodjon csak rám, kisasszonykám. Úgy-úgy, csak bátran, nem vagyok én tejszínhabból, hogy összeessek.

Kávainé is utánuk ment, utóvégre nem hagyhatja magára azt a szegény beteg lánykát. Ki tudja, még tán tüdőgyulladás lesz szegénykémnek! A multkor is hallott ilyen esetet. Igen, igen. Vermesné mesélte, az a vén csoroszlya. Ott az udvarban lakik egy ügyvéd. Annak a felesége egyszer így délben elsápadt az asztalnál, ágynak esett, és egy hét mulva temették. Kávainének könnyek gyűltek a szemébe erre a gondolatra. Hogy az ő Lilikéje meghalhatna? Nem, ilyet nem tesz vele az isten. Hiszen ez a kislány az egyetlen öröme, ami még megmaradt az életből.

Leült az ágy szélére és kezébe vette az ébresztőórát, míg a lázat mérték. Lili behúnyt szemmel feküdt. Arca fehérsége szinte egybeolvadt a párnával. Csak koromfekete hajkoronája emelkedett ki ebből a keretből. (Ugyan kitől örökölhette ezt a fekete haját? Senki sincs a családban, akinek ilyen haja volna.) Kávainé nézte ezt a fekete keretbe foglalt sápadt arcot, a takaró alól kidomborodó mozdulatlan test körvonalait, s elmerülten hallgatta a kezében tartott ébersztőóra egyhangú zakatolását. Irtózott minden betegségtől, még a legártatlanabb feifájástól is, mert a halál ujját látta benne. Nem szeretett a halálra gondolni, és mégis mindig a halálra gondolt.

Megmagyarázhatatlan volt ez az érzés. Minden erejével menekült volna a haláltól. de éppen ebben a taszításban volt valami vonzás is. Ismeretségi körében nem múlhatott el temetés a nélkül, hogy ő ne ment volna el. Irtózatlan lépett be a halottas szobába, megállt a ravatal előtt, és mereven nézett egyenesen a halott arcába. Beleképzelte az életet, gondolatban visszaopta a lezárt szem fényét, s izlelgette, kóstolgatta azt a gondolatot, hogy ez az ember látszólag itt van, de voltaképpen nincs többé. Torka összeszorult, szeméből patakzott a könny, alig győzte törölgetni kis batiszt-zsebkendőjével. Önmagára gondolt ilyenkor, csak önmagára, és a maga mulandóságát siratta. Mintha a halál csak külön az ő ügye volna. Olyan erős volt benne ez a vonzás, hogy néha — az utcán járva — amikor gyászdrapériát látott egy házon, nagyon erős volt benne a kísértés, hogy egészen ismeretlen halottakhoz is bemenjen, odaálljon a ravatalhoz, s elsirassa őket, mint önmagának egy-egy távozó részét. Csak az a másik érzés tartotta vissza, hogy ő, Pollákovich Nelly, igazán nem vegyülhet el akármilyen emberekkel. Ezzel tartozik familiájának és önmagának.

Mert gondolatban mindig csak Pollákovichnak tekintette magát. A világ előtt ugyan a Kávai nevet viselte, ezen a néven írták össze népszámláláskor, erre a névre érkeztek levelei, de mindez csak külszín. Ő maga belül igazán sohasem volt Kávai, csak Pollákovich. S igazi élete is csak addig tartott, amíg egy napon valami érthetetlen okból beköltözött ebbe a házba. Kávai Illéshez, a hatalmas farakások, deszkahalmazok, gerendák, horogfák és ostorfák közé. Attól kezdve a valóságban megszűnt Pollákovich Nelly igazi élete, s csak az árnyéka élt tovább. Megszűntek a régi, otthoni zsúrok, amelyekre Pollákovich-mama mindig sajátkezűleg készítette a sajtoskiflit. Ez elmaradhatatlan volt. Még ma is szájában érzí az ízét.

De nemcsak a zsúrok és a sajtoskifli tündek el, hanem velük együtt elmaradtak a régi ismerősök, a régi barátok is. A kis Kovách Ella mosolygós, pufók arca, pisze orrocskája, ragyogó szőke haja még most is élénken él emlékezetében. Még álmodik is néha róla. S álmában ő is a régi Nelly. Ülnek öregapa nagy kertjében, a lugas alatt, és Szabóné Nogáll Janka regényeit olvasgatják. Meg a többiek: Gellért Zsuzsi, akinek szemében min-

dig csintalan fény villogott, s naponta gyors, suttogó hangon mesélte el, hogyan kokettált Bandival, a szomszéd ügyvéd hetyke legényfiával; a copfos Malláry Berta, aki örökre töltcsokoládét majszolt, és mindig vörös szekfű ékeskedett a hajában, s a többiek, akikkel minden csütörtökön délután körülülték Pollákovich-mama nagy ebédőasztalát, s a kakaó, kuglóf és az elmaradhatatlan sajtoskifli mellett társasjátékkal szórakoztak. Mindez — volt és tulajdonképpen még ma is csak ez van. Tudomásul veszi, hogy ez a Kávai Illés nappal vastag szivarfüstbe burkolózva nyújtózik el irodája kényelmes karosszékében, ebéd után hangos horkolással alszik a pamlagon, este pedig megy a kereskedők egyesületébe — újabban a Baross-szövetségbe — a megszokott ferbli-partira; tudomásul veszi, hogy öregapa egykori kertje helyett szürke, poros gerendák és farakások szomszédságában kell élnie, s hallgatnia kell a föl-fölszökő fűrészfűlértő zaját, — de mindez nem számít; benne, legbelül — és ez a fontos — még mindig és örökké csak a régi környezet él. És ebbe a környezetbe plántálta bele Lilit is.

Órizte ettől a rideg környezettől, amelybe saját hibáján kívül belecsöppent. Tizenöt éves volt télen. Több mint tizenöt éve él itt a deszkák és farakások szomszédságában, de bátran mondható, egyáltalán nem ismeri ezt a hatalmas udvart. Ott, az iroda mögött, az egymással szemben álló két hatalmas fészervonalán túl, amerre a deszkák, lécek, stanglik és gerendák halmaza tornyosul, az istálló, a bognárműhely és a trágyadomb környéke szinte egészen idegen, ismeretlen világ Lili előtt. Pisti más. Pisti fiú. Neki, már gyermekkorában is szabad volt naphosszat a farakások közt mászkálnia, fölkapaszkodni a fészervonalára, megmászni a deszka- és gerendahegyeket, bekukkantani az istállóba, bámulni Jánost, az egykori bognárt és rakodómunkást, amint az új keréktalpat faragja a törött helyébe, és ami fő, szabad volt Heki, a bozontos kutya társaságában patkányra vadászni a trágyadomb és az istálló környékén.

De Lili? Lilit már hároméves korától kezdve naponta kivezették a parkba, ha szép idő volt, ha meg nem, hát bent unatkozott a szobában, babái között térdelve, vagy legjobb esetben kimehetett a kis körülkerített, mindössze pár lépésnyi „kert”-be, amelyet Kávainé telepített ide, hogy egy kis „ha jobb nincs”-otthont varázsoljon lányának a farakások közé. Nem volt ebben a kertben egyéb, csak szépen gondozott gyeppel, és kerítése mentén néhány vadribizli-bokor, de még ez a kis zöld folt is kivirított a sivár környezetből, s nem volt olyan vevője a fatelepnek, aki a kapun belépve, meg ne bámulta volna a váratlanul eléje táruló képet. Mintha egy hatalmas palettáról véletlenül, szinte csúfolódás-képpen lecsöppent volna egy kis zöld folt a nagy szürkeség közepébe.

Lili azóta már megnőtt, maholnap már férjhez megy (erre ugyan nem szívesen gondolt Kávainé, mert magának szerette volna megtartani mindörökké), de a kert még megvolt, csak azzal a különbséggel, hogy gyeppel helyett két kis ágyás büszkélkedett benne, s az ágyásokban árvácska, nefelejts és gyöngyvirág. Lili még ma is kiül ide délutánonként, végigheveredve a nyugágyban. Nyugodtan pihenhet, mert a kitereljesedett vadribizli-bokrok elrejtik a kíváncsi tekintetek elől.

Igaz, múlnak az évek. Liliről is lemáznak lassan a kislányos vonások, s máris okvetetlenkedik egy-két kis szarkaláb a szemé alján. Most, hogy így Iehúnyt szemmel, mozdulatlanul fekszik az ágyban, hóna alatt a lázmérővel, egy kicsit elsímultak ugyan ezek a redők, de árnyékuk ottmaradt.

Kávainé valami feloldó simogatással szerette volna eltüntetni a múló időnek ezeket az áruló nyomait. Ha lányával volt, szinte egészen más embernek érezte magát. Kihullott belőle minden ridegség, kellemes, meleg hullám áradt szét testében, s minden vágya az volt, hogy minél teljesebben kifejezze a belőle áradó gyöngédséget. Volt ebben az érzésben valami az ifjúkori, elmulasztott szerelemből. Amitől egykor — nem az ő hibájából — megfosztotta az urát, most mindazt százszorosán szerette volna lányának ajándékozni. Ha Lili gyengélkedett, még fokozottabb erővel áradt ki belőle ez a gyöngédség. Simogatta, babusgatta, szinte még selypített is hozzá, amit Pisti titokban tiszteletlenül úgy fejezett ki: „anyuka megint nyavalyog”.

— Kivehetjük, drágám, a lázmérőt, — mondta, miután egy pillantást vetett a kezében tartott ébresztőóra.

Tekintete nyugtalanul siklott a higanyoszlopra: 36,7. Nyoma sincs láznak. Megkönnyebbülést, de ugyanakkor bizonyos furcsa csalódásfélést is érzett. Megkönnyebbülést azért, mert nincs komolyabb baj, s valami furcsa csalódást azért, mert ez a lázmentesség egy kicsit megfosztotta attól, hogy szégyenkezés nélkül kiönthesse egész szerelmes anyai gyöngédségét. Azért végigsimította hideg kezével a párnába süppedő arcot — mintha ellenőrizni akarná, nem csalt-e a lázmérő —, és babusgatva mondta:

— Aludj, kislányom, nincs semmi baj. No, aludj szépen.

Azután sokáig ült még az ágy szélén, s csak akkor emelkedett föl óvatosan, amikor a lány egyenletes lélegzéséből megállapította, hogy alszik. Visszament az ebédlőbe, hogy folytassa félbeszakított ebédjét. Kávai és Pisti már nem voltak ott. Csengetett Vicának, hogy hozhatja a szószot és a levest, aztán — míg a lány jött — kezébe temette arcát. Nagyon elhagyatottnak érezte magát .

BEZERÉDY LUJO

„Vörös Péter megy a rétre...”